

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

**ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VIII регіонального наукового семінару

10 травня 2022 р., м. Львів

Львів – 2022

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 29 квітня 2022 року, протокол № 4.

Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : матеріали VIII регіонального наукового семінару (10 травня 2022 р., м. Львів). Львів, 2022. 192 с.

Редакційна колегія: *Сірко Роксолана Іванівна* – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент (*голова*); *Вдович Світлана Михайлівна* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*упорядник, відповідальний секретар*); *Литвин Андрій Віленович* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор; *Руденко Лариса Анатоліївна* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Цюприк Андрій Ярославович* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, доцент.

У збірнику матеріалів регіонального наукового семінару представлені досягнення видатних психологів і їх вплив на розвиток цивілізації, розглянуто провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи, а також міждисциплінарні аспекти психології.

Рекомендовано для науковців, психологів-практиків і педагогів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів.

Матеріали подаються в авторській редакції.

Рецензенти:

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор;
Васянович Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор.

<i>Світлана Вдович</i> Актуальність дисципліни «психопедагогіка безпеки» в умовах воєнного часу	136
<i>Андріана Велика, Олена Кривошишина</i> Кросскультурний аналіз феномену евтаназії: психолого-етичний аспект	140
<i>Андріяна Дацко, науковий керівник – Андрій Цюприк</i> Психологічні особливості міжособистісної взаємодії у формуванні особистості підлітків	142
<i>Ігор Коваль</i> Етапи формування професійної готовності	145
<i>Ангеліна Лихва, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Смерть як добровільний вибір: сучасний погляд на проблему евтаназії	148
<i>Лариса Руденко, Андрій Литвин</i> До проблеми формування психологічної готовності курсантів ЗВО ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних ситуаціях	152
<i>Тетяна Сальнікова</i> Соціальна реабілітація військовослужбовців у розрізі реалізації «я-концепційної» особистісної моделі	156
<i>Тетяна Сачук, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Феномен довголіття та якості життя особистості у контексті концепції трансгуманізму	159
<i>Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти професійної підготовки психологів ризиконебезпечних професій	164
<i>Валерій Соловйов</i> Проблема підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до неперервної професійної самоосвіти	167
<i>Артур Станішовський, науковий керівник – Андрій Литвин</i> До питання підготовки офіцерів Збройних Сил України за стандартами провідних країн НАТО	172
<i>Богдана Цимбалюк, науковий керівник – Наталія Ярошук</i> Взаємозв'язок між самооцінкою молодшого школяра та рівнем його навчальних досягнень	177

*Лариса Руденко,
Андрій Литвин*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТІВ ЗВО ДСНС ДО ДІЯЛЬНОСТІ В РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЯХ

Суспільно-політичні перетворення в українському суспільстві відбуваються на тлі складних і суперечливих соціальних, економічних, техногенних, екологічних, інформаційних процесів, що характеризуються глобальністю викликів, непередбачуваністю обставин, гострою потребою модернізації сил і засобів щодо запобігання та ліквідації негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Це суттєво актуалізує необхідність модернізації підготовки фахівців, здатних захистити і гарантувати безпеку життєдіяльності кожного громадянина, суспільства загалом і держави. Якість виконання відповідних завдань значною мірою залежить від рівня професійної компетентності та психологічної готовності фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій до діяльності в умовах небезпеки і ризику.

Повсякденну працю фахівців ДСНС відносять до категорії «з особливими умовами» – екстремальними, шкідливими для здоров'я, ризиконебезпечними. Зважаючи на це, у процесі навчання у курсантів ЗВО ДСНС потрібно виховати готовність приходити на допомогу людям, рятувати життя у ризиконебезпечних обставинах, долаючи непередбачувані наслідки надзвичайних ситуацій.

Загально визнаними чинниками професійної діяльності рятувальників є значне фізичне навантаження, нервово-психічна напруга та різні зовнішні впливи фізичного, хімічного та біологічного характеру. При цьому існує небезпека не лише отримання травм, опіків, отруєнь, навіть загибелі безпосередньо під час ліквідації пожежі чи іншої загрози під час захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, а й віддалених наслідків впливу шкідливих чинників на психологічне та соматичне здоров'я учасників ліквідації цих ситуацій. Відмінною особливістю виконання службових обов'язків є те, що діяльність випускників ЗВО ДСНС передбачає усвідомлення прямої загрози для життя та здоров'я, де гарантією безпеки є високий ступінь їхньої підготовленості, рівень компетентності (професіоналізму), морально-бойові психологічні якості [4, с. 40].

Виконання професійної діяльності в цих обставинах вимагає посилення вимог органів і підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій до рівня підготовленості курсантів, зокрема психологічної, що потребує упровадження в освітній процес педагогічної системи формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до професійної діяльності [1, с. 153], спрямованої на забезпечення їхньої оптимальної психологічної підготовленості до роботи в ризиконебезпечних (екстремальних) обставинах.

Готовність фахівця нині розуміють як інтегративну якість психіки особистості, що органічно суміщає значущі соціальні та індивідуальні мотиви, емоційно-вольову стійкість до фрустраторів (бар'єрів, що стоять на шляху до досягнення мети), професійні знання, вміння та навички, рівень фізичного розвитку. Психологічна готовність є специфічним психічним утворенням, що має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні залежності. Суттєвими елементами психологічної готовності фахівців ДСНС до професійної діяльності є налаштованість на виконання майбутніх завдань, впевненість у собі, стабільність психічних реакцій, емоційна стійкість до небезпеки, високий ступінь самоорганізації та саморегуляції, які забезпечують успішне виконання службових завдань [5].

На наш погляд, *готовність* – це 1) психофізіологічний стан фахівця, детермінований тривалою різноплановою теоретичною та практичною підготовкою, що забезпечує цілісну підготовленість до ефективної індивідуальної та групової професійної діяльності в екстремальних, ризиконебезпечних ситуаціях; 2) складне особистісне утворення, ядром якого є позитивні настанови, мотиви й усвідомлення сутності власної праці, посадових обов'язків, доповнені необхідними для успішного виконання професійних функцій знаннями, вміннями, навичками, сформованими соціально та професійно важливими якостями особистості [3, с. 94].

Результати проведеного нами дослідження дають підстави визначити *психологічну готовність майбутніх фахівців ДСНС* як стан підвищеної налаштованості та мобілізованості психіки, спрямований на дієву реалізацію отриманих знань, умінь, навичок, подолання труднощів службової діяльності, що дозволяє швидко орієнтуватися в ризиконебезпечних обставинах надзвичайних ситуацій, ухвалювати оптимальні рішення для їх ліквідації та виявляти волю під час їх реалізації.

Зважаючи на аналіз діяльності в ризиконебезпечних обставинах, до основних блоків професійно значущих якостей, що істотно визначають

психологічну готовність фахівців ДСНС до службової діяльності, віднесено [5]: вольові (цілеспрямованість, наполегливість, активність, самостійність, діловитість, сміливість, рішучість, стійкість в ухваленні рішення, самовладання); особистісно-характерологічні (патріотизм, громадянська зрілість, вимогливість до себе, організованість, сумлінність, відповідальність, колективізм, працьовитість, самокритичність, фізична витривалість); поведінкові (досвід дії в екстремальних ситуаціях, врівноваженість, швидкість реакції, дисциплінованість, старанність, спроможність бути прикладом, вести за собою, швидкість орієнтації в обстановці, ініціативність, адаптивність до постійно змінюваних умов, здатності до самопожертви, самоаналізу, адекватна самооцінка); психологічної надійності (емоційна стійкість до ризику та небезпеки, працездатність, вміння володіти собою, стійкість до перевантажень, впевненість у своїх силах, впевненість у товаришах і командах, здатність протистояти роздратуванню, керувати власними емоціями); професійно-психологічні (гострота розуму, наявність професійних знань, умінь і навичок, уважність, спостережливість, адекватність оцінки ситуації та ухвалення рішення, винахідливість, пильність, організаторські здібності, інтуїція).

Усвідомлення та врахування командирами, начальницьким і професорсько-викладацьким складом ЗВО ДСНС змістових елементів структури психологічної готовності, рівнів її прояву, чинників, що впливають на її формування, дає змогу підвищити ефективність педагогічного впливу на майбутніх фахівців у цьому процесі. Треба забезпечити не лише формування автоматизованих дій, а й психологічних механізмів, які сприяють активізації властивостей психіки, що здійснюють адаптацію організму до реальних умов виконання діяльності в ризико-небезпечних обставинах.

На основі психолого-педагогічного аналізу процесу підготовки майбутніх фахівців у ЗВО ДСНС України була розроблена педагогічна система формування в курсантів психологічної готовності до службової діяльності, яка мала на меті конкретизувати цілі освітнього процесу, урізноманітнити форми і методи цієї роботи, широко використовувати сучасні педагогічні технології, що забезпечують психологічну готовність курсантів до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Ця система охоплює взаємопов'язані заходи навчального, виховного й організаційного характеру та передбачає такі напрями: психологічне вивчення та відбір абітурієнтів – майбутніх фахівців, придатних для виконання

службових завдань в особливих умовах діяльності; формування та розвиток професійних знань, умінь, навичок і виховання необхідних якостей під час освітнього процесу у ЗВО ДСНС; психолого-педагогічний супровід і підтримка самоосвіти, самовиховання та самоконтролю курсантів у процесі набуття й розвитку необхідних якостей; контроль, аналіз та оцінювання результативності підготовленості курсантів до службової діяльності, зокрема в ризиконебезпечних обставинах; неперервний моніторинг результатів і корегування педагогічних впливів.

Особливостями системи підготовки фахівців ДСНС є потреба чіткої координації та наступності змісту, організаційних форм, методів, педагогічних технологій на всіх етапах навчання, що забезпечує цілісність освітнього процесу; проектування й організацію різних видів професійно-екстремальної підготовки з відносно самостійними методичними підсистемами, своєрідними формами, методами і засобами; необхідність налагодження специфічних механізмів управління, які визначають характер функціонування та розвитку процесу підготовки майбутніх рятувальників тощо [2]. Ефективним для формування психологічної готовності курсантів до службової діяльності в ризиконебезпечних обставинах є моделювання як метод організації та здійснення освітнього процесу. Йдеться про створення сукупності навчальних ситуацій, які викликали б у курсантів психічні стани, подібні до тих, що виникають у реальній службовій діяльності.

Важливими психолого-педагогічними умовами підвищення ефективності формування психологічної готовності курсантів до діяльності в ризиконебезпечних обставинах є: постійне вдосконалення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу; активне використання в підготовці курсантів інноваційного службово-бойового досвіду діяльності пожежно-рятувальних формувань; удосконалення психологічної підготовки курсантів шляхом моделювання стресогенних чинників, що впливають на особовий склад в ризиконебезпечних обставинах і екстремальних ситуаціях; урахування індивідуально-психологічних особливостей в освітньому процесі; моральне та матеріальне стимулювання активності курсантів у звичайних і, особливо, в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із ризиком для життя.

Упровадження педагогічної системи формування психологічної готовності та психолого-педагогічних умов підвищення ефективності цього процесу сприяє підвищенню рівня професійної підготовленості курсантів у період навчання у закладі вищої освіти і стійкості випускників під час несення служби в оперативно-рятувальних підрозділах

ДСНС, а також у процесі ліквідації надзвичайних ситуацій в умовах ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль М., Козяр М., Литвин А. Педагогічна модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів : ЛДУ БЖД, 2018. Вип 18. С. 151–159.
2. Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : Сполом, 2004. 376 с.
3. Козяр М., Литвин А. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 1. С. 85–98.
4. Литвин А. В., Руденко Л. А. Формування психологічної готовності курсантів ЗВО ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних обставинах. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2021. № 1(21). С. 40–48.
5. Михайлова В. В. Повышение эффективности формирования психологической готовности курсантов вузов ГПС МЧС России к деятельности в условиях риска : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С.-Петербур. гос. ун-т ГПС МЧС России. Санкт-Петербург, 2008. 243 с.

Тетяна Сальнікова

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У РОЗРІЗІ РЕАЛІЗАЦІЇ «Я-КОНЦЕПЦІЙНОЇ» ОСОБИСТІСНОЇ МОДЕЛІ

Масштабні воєнні події, які відбуваються останнім часом на теренах нашої держави, надають досить негативного психосоціального впливу на психоемоційний, психофізичний та психофізіологічний стан здоров'я населення України, що з досить високою ймовірністю може спровокувати виникнення негативних змін психоемоційної особистісної сфери аж до розвитку незворотних розладів та зрушень (нервові зриви, психотравматичні та невротичні й стресові розлади, ПТСРи, психічні та поведінкові зрушення тощо), що тим чи іншим чином впливає на життєдіяльність та соціальну активність людини. Найбільш впливовими до дії таких стресогенних психотравмуючих чинників є військовослужбовці, які через постійне перебування в досить екстремальних і надфізичних умовах постійно відчувають й долають значні